

Урок №2.

Прикметник. Відмінкові закінчення
прикметників. Ступені порівняння
прикметників

Перевірте домашнє завдання

Вправа №6

6. Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки. Ознаки якого стилю властиві кожному з речень?

1. Українська рідна мова- найцінніший спільний скарб, це Шевченка вічне слово, тиха пісня, добрий жарт (І. Фотінато-Сарло).(художній стиль) 2. Мовна стійкість- це послідовне непохитне користування в щоденному спілкуванні певною мовою незалежно від того, якою мовою спілкується співрозмовник (З Вікіпедії). 3. Не маючи або не виробивши мовної стійкості, молодь створює умови для формування суржику та звуження функцій української мови у спонтанному повсякденному спілкуванні

(За І. Цар). 4. Нація, котра мислить про світ і себе в ньому категоріями позиченої мови, неминуче мислить несамотійно (О. Забужко). 5. Якщо ви розмовляєте з людиною мовою, яку вона розуміє, слова сягають її розуму. Якщо розмовляєте з людиною її мовою, слова торкаються серця (Нельсон Мандела).(з 2 по 5 речення – публіцистичний стиль)

☒ До запозичених слів функція та спонтанний доберіть українські відповідники.

Функція – призначення; спонтанний – мимовільний, довільний

Прикметник

самостійна частина мови

виражає ознаку предмета або
його належність комусь

відповідає на питання який?
яка? яке? які?чий? чия? чиє?
чиї?

Прикметники змінюються

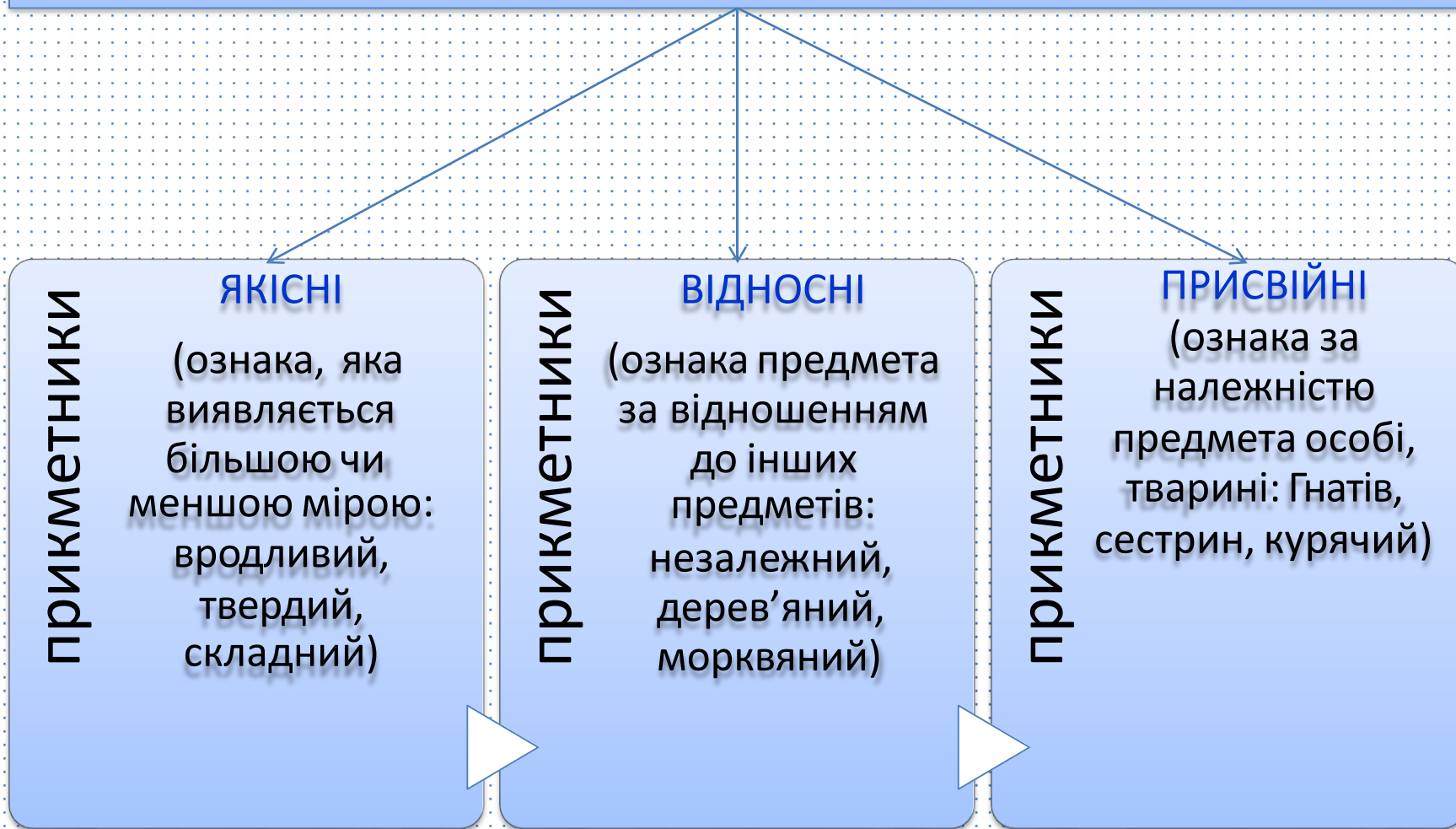
ПОЧАТКОВА ФОРМА ПРИКМЕТНИКА –
називний відмінок однини чоловічого роду:
чесний, відданий, дерев'яний, Надіїн.

У СЛОВОСПОЛУЧЕННІ прикметник найчастіше буває
ЗАЛЕЖНИМ СЛОВОМ,
а в РЕЧЕННІ – ОЗНАЧЕННЯМ, РІДШЕ –
ПРИСУДКОМ.
НАПРИКЛАД:

Мій світ привольний і безкрай (В. Швець).

Білявий день втомився і притих (П. Филипович).

Групи прикметників за значенням

Якісні прикметники

Позначають безпосередні, прямі ознаки (смак, колір, вагу, форму), що можуть виявлятися в більшій чи меншій мірі.

НАПРИКЛАД: великий, білий, легкий.

Повні:

зелений сад
ясний місяць

Короткі:

зелен сад
ясен місяць

Стягнені:

Ч.р. Зелений, ясний
Ж.р. Зелена, ясна
С.р. Зелене, ясне

Нестягнені:

Ж.р. Зеленая, ясная
С.р. Зеленеє, яснее

ВІДНОСНІ ПРИКМЕТНИКИ

виражають ознаку за відношенням

до матеріалу,
з якого
виготовлена
річ
(глиняний посуд)

до предмета,
явища
(екзаменаційний
білет)

до часу
(торішній сніг)

до числа
(п'ятирічний
хлопець)

до дії
(будівельний
матеріал)

до місця
розташування
предмета
(соснівські вулиці)

до людини
(людське житло)

Творення відносних прикметників

За допомогою суфіксів –н-, -ян-, -ськ-, -ов-, -ев-:

залізо – залізний
весна – весняний
море – морський
липа – липовий
вишня - вишневий

Н подвоюється , коли твірна основа закінчується на -н- і до неї додається суфікс -н-:

осінь – осінній
пісня - пісенний

Під час творення прикметників за допомогою суфікса –ськ- зливаються такі звуки:

Г ж, з +ськ =зьк,
х, ш, с +ськ =ськ
к, ч, ц +ськ =цьк
Париж – паризький
чех – чеський
козак - козацький

Творення присвійних прикметників

виражають ознаку за належністю предмета істоті, відповідають на питання чий? чия? чиє? чиї?

за допомогою суфіксів –ин-, –ін-

Галина – Галинині
черевики,
Софія – Софіїні
іграшки.

за допомогою суфіксів –ів-(-їв-), -ов-:

брат – братів зошит,
Михайло – Михайлова
ручка.

за допомогою суфіксів

-ач-(-яч-), -ин-, -ін-
(від назв тварин):
заєць – заячий слід,
змія – зміїний яд,
вовк – вовчий зуб.

Перехід прикметників з одного розряду в інший

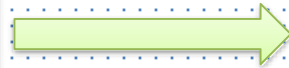
ЯКІСНІ
прикметники

ВІДНОСНІ
прикметники

білий сніг → білий гриб;
важка дошка → важка промисловість.

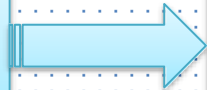
ВІДНОСНІ
прикметники

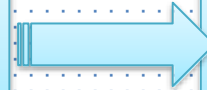
ЯКІСНІ
прикметники

залізний цвях → залізний кулак;
молочний суп → молочний туман.

ПРИСВІЙНІ
прикметники

ВІДНОСНІ
прикметники

ЯКІСНІ
прикметники

ведмежа лапа → ведмежа шуба → ведмежа послуга;
солов'їний дзьоб → солов'їний спів → солов'їний голос.

Ступені порівняння прикметників

Ступені порівняння	Форма	Спосіб утворення	Приклади
ВИЩИЙ	ПРОСТА	початкова форма прикметника + суфікси - ш -/ -іш -	мудріший
	СКЛАДЕНА	більш/менш + початкова форма прикметника	більш/менш мудрий

Ступені порівняння прикметників

Ступені порівняння	Форма	Спосіб утворення	Приклади
НАЙВИЩИЙ	ПРОСТА	-най- + початкова форма прикметника + -ш-/-іш- ; - значення вищого ступеня можна посилити префіксами як-, що-	наймудріший, щонаймудріший.
	СКЛАДЕНА		найбільш/найменш мудрий; наймудріший від усіх.

При творенні ступенів порівняння деяких прикметників **ЗМІНЮЄТЬСЯ ОСНОВА** слова:

*малий – менший,
поганий – гірший,
хороший – кращий.*

Слова **БІЛЬШ (МЕНШ), НАЙБІЛЬШ (НАЙМЕНШ)** додають до початкової форми прикметника, а не до форми вищого ступеня.

За допомогою слова самий в українській мові ступенів порівняння не утворюють.

Увага! Ступенів порівняння не мають прикметники, які

- ❑ вказують на абсолютну ознаку: *кучерявий, голий, лисий, живий, кривий, хворий*;
- ❑ означають масті тварин: *буланий, вороний, рябий, смугастий*;
- ❑ мають суфікси здрібнілості чи згрубілості: *тоненький, малесенький, страшенний, здоровенний*;
- ❑ мають префікс **пре-**, який виражає найвищу міру ознаки: *предобрий, премудрий, презлий*;
- ❑ утворені способом складання: *червононогарячий, темно-синій*;
- ❑ які перейшли в якісні з відносних або присвійних: *срібний іній, заяча душа*.

Дослідження – аналіз

Дослідіть, які з-поміж виділених якісних прикметників не утворюють ступенів порівняння. Відповідь обґрунтуйте.

- 1. Там, на землі, щось падало, цвіло, було **рожеве, синє і зелене**.
- 2. **Високий** дуб, по-українськи – нелинь.
- 3. Двори стоять у хуртовині айстр. Яка **сумна й красива** хуртовина!
- 4. Там чорнолісся, там **глухі** гаї, **німі** провалля і дощі **сліпенькі**.
- 5. Дніпро, старенький дебаркадер, **левино-жовті** береги.
- 6. А ми по калюжах гасали **босі** (З *тв. Л. Костенко*).

Дослідження – аналіз

Перевірте виконання роботи. Не утворюють ступенів порівняння прикметники, використані в реченнях:

-
-
-
- 4. Там чорнолісся, там **глухі** гаї, **німі** провалля і дощі **сліпенькі**.
- 5. Дніпро, старенький дебаркадер, **левино-жовті** береги.
- 6. А ми по калюжах гасали **босі** (З тв. Л. Костенко).

Варто запам'ятати

НИЗЬКИЙ	НИЖЧИЙ	найнижчий
ВИСОКИЙ	ВИЩИЙ	найвищий
ДУЖИЙ	ДУЖЧИЙ	найдужчий
ДОРОГИЙ	ДОРОЖЧИЙ	найдорожчий
ВАЖКИЙ	ВАЖЧИЙ	найважчий
ВЕЛИКИЙ	БІЛЬШИЙ	найбільший
МАЛИЙ	МЕНШИЙ	найменший
ХОРОШИЙ	КРАЩИЙ	найкращий
ПОГАНИЙ	ГІРШИЙ	найгірший

Визначте прикметники, які не мають ступенів порівняння.

Прозорий, страшний, рішучий, сліпий, білявий.

Світлий, тонісінький, молодий, дешевий, гарненький.

Великий, премудрий, босий, поганий, зелений.

Жовтогарячий, широкий, високий, вороний, сміливий.

Страшне перо не в гусака

Відредагуйте речення. Запишіть правильний варіант.

- Я не міг повірити, що сама близька людина могла так підвести.
- Кімната після ремонту стала більш затишнішою.
- Катя знала, що екзамен з фізики все одно буде самим тяжчим.
- Більш цікавішої книжки годі й шукати.
- Більш детальніша інформація – під час співбесіди.
- Хоч зовнішність теж важлива, самим найголовним для мене є духовна близькість.

ПРОДОВЖЕННЯ

Страшне перо не в гусака

Відредагуйте речення. Запишіть правильний варіант.

- Дні стали більш коротшими.
- Вона краща всіх.
- Квіти – самий приємніший подарунок для жінки.
- Відповідь мого бувшого однокласника була найбільш змістовнішою.
- До самого молодшого сина Михайлика батьки відносяться більш поблажливіше, ніж до старших.
- У нас ціни нижче базарних

Страшне перо не в гусака

Перевірте відредаговані речення.

- Я не міг повірити, що **найближча** людина могла так підвести.
- Кімната після ремонту стала **більш затишною**.
- Катя знала, що екзамен з фізики все одно буде **найтяжчим**.
- Більш **цікавої** книжки годі й шукати.
- Більш **детальна** інформація – під час співбесіди.
- Хоч зовнішність теж важлива, **найголовнішим** для мене є духовна близькість.

ПРОДОВЖЕННЯ

Страшне перо не в гусака

Перевірте відредаговані речення.

- Дні стали **більш короткими**.
- Вона **краща** за всіх.
- Квіти – **найприємніший** подарунок для жінки.
- Відповідь мого бувшого однокласника була **найбільш змістовною**.
- До **наймолодшого** сина Михайлика батьки відносяться **більш поблажливо**, ніж до старших.
- У нас ціни **нижчі** за базарні.

Кодовий диктант

Під певними цифрами закодовані ступені порівняння прикметників.

- 1 – проста форма вищого ступеня;
- 2 – складена форма вищого ступеня;
- 3 - проста форма найвищого ступеня;
- 4 - складена форма найвищого ступеня. Доберіть до кожного прикметника відповідну цифру. Запишіть.

Сильніший, найбільш вдалий, найкращий, чистіший, менш завзятий, найбільш витривалий, щонайтепліший, найменш вигідний, цікавіший, більш зручний.

Кодовий диктант

Під певними цифрами закодовані ступені порівняння прикметників.

- 1 – проста форма вищого ступеня;
- 2 – складена форма вищого ступеня;
- 3 - проста форма найвищого ступеня;
- 4 - складена форма найвищого ступеня. Доберіть до кожного прикметника відповідну цифру. Запишіть.

Сильніший, найбільш вдалий, найкращий, чистіший, менш завзятий, найбільш витривалий, щонайтепліший, найменш вигідний, цікавіший, більш зручний.

1, 4, 3, 1, 2, 4, 3, 4, 1, 2.

Ситуаційне завдання

Уявіть, що вам потрібно передати недостатній ступінь ознаки
від прикметників

КОРИСНИЙ, ПРИМІТИВНИЙ І ГІРКУВАТИЙ.

Поміркуйте, які слова варто додати до цих прикметників, щоб
вони виражали кількісно меншу міру ознаки, ніж її
міститься у звичайному прикметникові. Усно складіть із ними
речення.

Не дуже корисний, дещо примітивний, трохи
гіркуватий.

Дослідження-моделювання

Від поданих слів змоделюйте прикметники зі значенням здрібнілості. За допомогою яких суфіксів можна утворити такі форми прикметників?

Сліпий, вузький, тонкий, малий, старий.

Дослідження-моделювання

Від поданих слів змоделюйте прикметники зі значенням здрібнілості. За допомогою яких суфіксів можна утворити такі форми прикметників?

Сліпий, вузький, тонкий, малий, старий.

Перевірте

Сліпенький, вузесенький, тоненький,
тонюсінький, малюсінький, старенький

Прикметники поділяються на
дві групи

ТВЕРДА ГРУПА

якісні та відносні
прикметники, що мають
основу на твердий
приголосний і в називному
відмінку однини чол. роду
закінчуються на -ий:
*безла́дний, безпора́дний,
безробі́тний*

присвійні прикметники із
суфіксами -ів (після
голосного та апострофа — -
їв), -ин (після голосного та
апострофа — -ін), які в
називному відмінку однини
чол. роду після цих суфіксів
мають нульове закінчення:
Андрі́їв, батькі́в, Гали́н

усі короткі форми прикметників: *варт, винен, годен*

Прикметники поділяються на
дві групи

М'ЯКА ГРУПИ

відносні прикметники, що
мають основу на м'який
приголосний -н- і в
називному відмінку однини
чол. роду закінчуються на -
ій: *безодній, будній, верхній*

відносні прикметники з
основою на -й: *безкрайї,
довговїї, короткошїї*

усі прикметники на -жній, -
шній, що походять від
прислівників: *ближній,
внутрішній, вчорашній*

відносні прикметники з
відтінком присвійності:
братній, орлій, а також
якісний прикметник *синій*.

ВИБІРКОВИЙ ДИКТАНТ

Запишіть прикметники твердої й м'якої груп у дві колонки.

Олексіїв, подорожній, величний, майстерний, літній, сторонній, молодий, середній, присутній, батьків, Вікторіїн, мужній, житній, художній, телячий, будній, задній, певен, ясен, ближній, колишній, сизий; пшеничні, земляні, смішні, босі, учорашні, злі, вірні, рідні, заячі, майбутні, сухі, незабутні, далекі, зоряні, могутні, веселі, брудні, заможні.

Перевірте!

ТВЕРДА ГРУПА

- Олексіїв, величний,
майстерний, молодий,
батьків, телячий, повен,
ясен, Вікторіїн, сизий

М'ЯКА ГРУПА

- Подорожній, літній,
сторонній, середній,
присутній,
- мужній, житній, художній,
будній, задній, ближній,
колишній, пшеничні,
земляні, смішні, босі,
учорашні, злі, учорашні, злі,
вірні, рідні, заячі, майбутні,
сухі, незабутні, далекі,
зоряні, могутні, веселі,
брудні, заможні.

Прикметники твердої групи відмінюються за таким зразком

Відмінок	Чол. р.	Серед. р.	Жін. р.	Мн.
Н.	молодий	молоде	молода	молоді
Р.	молодого		молодої	молодих
Д.	молодому		молодій	молодим
З.	молодого, - ий	молоде	молоду	молодих, -і
О.	молодим		молодою	молодими
М.	на молодому, -ім		на молодій	на молодих

ТВЕРДА ГРУПА, ОДНИНА

Ч. Р. ЯКИЙ?	Ж.Р. ЯКА?	С.Р. ЯКЕ?
-ИЙ,	-А	-Е
ЩАСЛИВИЙ, БАТЬКІВ	ЩАСЛИВА, БАТЬКОВА	ЩАСЛИВЕ, БАТЬКОВЕ

Прикметники м'якої групи відмінюються за таким зразком

Відмінюк	Чол. р.	Серед. р.	Жін. р.	Мн.
Н.	ранній	раннє	рання	ранні
Р.	раннього		ранньої	ранніх
Д.	ранньому		ранній	раннім
З.	раннього, -ій	раннє	ранню	ранніх, -і
О.	раннім		ранньою	ранніми
М.	на ранньому, -ім		на ранній	на різних

М'яка група, однина

ч. р. який?	ж.р. яка?	с.р. яке?
-ій, -їй	-я	-є
синій, безкрай	синя, безкрая	синє, безкрає

М'ЯКА ГРУПА, ТВЕРДА ГРУПА

МНОЖИНА

УСІ РОДИ
ЯКІ?

-І, -Ї

ЩАСЛИВІ, СИНІ, БАТЬКОВІ, БЕЗКРАЇ

До поданих іменників доберіть прикметники-епітети. Словосполучення поставте у формах родового та знахідного відмінків однини та множини. Виділіть відмінкові закінчення

Осінь, край, книга, сонце, шлях, пісня, мама, хата, дівчина, квітка, повість, письменник, мова, **надія**.

Словосполучення з виділеним словом у різних відмінкових формах уведіть у речення.

Прикметники з другою частиною **-ЛИЦІЙ**

не належать ні до твердої, ні до м'якої групи й мають мішану систему відмінкових закінчень.

Кінцевий приголосний основи таких прикметників у називному й орудному відмінках однини чоловічого й середнього родів твердий (круглолиций, круглолице, круглолицим), а в інших відмінках чоловічого й середнього родів і в усіх відмінках жіночого роду – м'який (**круглолицього, круглолицьому, круглолиця, круглолицьої**).

Ознаки обох груп мають при відмінюванні
 прикметники мішаної групи на -лиций:
 блідолиций, довголиций, круглолиций і т. д.
 Вони відмінюються за таким зразком

Відмінок	Чол. р.	Серед. р.	Жін. р.	Мн.
Н.	-лиций	-лице	-лиця	-лиці
Р.	-лицього		-лицьої	-лицих
Д.	-лицьому		-лицій	-лицим
З.	-лицього, - ий	-лице	-лицю	-лицих, -і
О.	-лицим		-лицьою	-лицими
М.	на -лицьому, -ім		на -лицій	-лицих

Складіть речення з поданими словосполученнями таким чином, щоб прикметники стояли в непрямих відмінках. Закінчення прикметників виділіть.

Круглолиций хлопчик, рум'янолиця дівчина,
повнолице дитя, темнолиці люди.

Орфографічний практикум

Спишіть, на місці пропусків ставлячи е(є) чи о(ьо), йо, поясніть правопис суфіксів. Перевірте виконання за «Правописом» (ст.30), натиснувши на посилання: <https://cutt.ly/GZCWStv>

Півоні..вий, кварц..вий, торц..вий, чебрец..вий,
сторож..вий, яблун..вий, овоч..вий, оранж..вий,
вермішел..вий, грош..вий, ді..вий, кизил..вий,
коричн..вий, замш..вий, марганц..вий, марш..вий,
груш..вий, деш..вий, ситц..вий, черепах..вий,
свинц..вий, вол..вий, песц..вий, алич..вий, парч..вий,
раді..вий, бо..вий, квітн..вий, емал..ваний, шагрен..
вий, нул..вий, ясен..вий, промен..вий, ключ..вий,
га..вий, плащ..вий, стал..вий, смуш..вий, вільх..вий,
марганц..вий, плеч..вий.